

Pertti Lappalainen. 2005. *Verkolla valtaa. Internet ja poliittisen kansalaistoiminnan näkymät*. Jyväskylä: SoPhi. 150 s.

Millainen poliittinen tila on verkko ja miten verkkoa voidaan käyttää poliittisen toiminnan välineenä? Pertti Lappalaisen tutkimus *Verkolla valtaa* pyrkii osaltaan vastaamaan näihin laajoihin kysymyksiin. Tutkimuksensa aluksi Lappalainen käsittelee poliittista toimintaa John Deweyn kokemusteorian paradigmassa, jonka jälkeen hän analysoi verkossa tapahtuvaa poliittista toimintaa tyylikekseisestä perspektiivistä. Lopuksi Lappalainen tutkii verkkoa poliittisen toiminnan välineenä, ja tässä yhteydessä hän hahmottaa verkon roolia mm. Seattlessa vuonna 1999 tapahtuneiden WTO:n vastaisten mielenosoitusten globaalissa organisoinnissa.

Lappalainen määrittelee heti alussa verkon internetin synonyymiksi (s. 8). Hän toteaa, että ”verkko on matriisi, jolla tarkoitetaan toisiinsa nopeasti ja vaihtuvasti liittyvien asemien ja solmukohtien joukkoa” (s. 12). Toisaalta verkko on myös ”tuotannon, kierrätyksen ja kommunikoinnin väline”, mutta ”verkko ei kuitenkaan ole vain väline, vaan siinä on mahdollista toimia” (emt). Toisin sanoen verkko on tutkimuksessa paitsi väline tai infrastruktuuri niin myös tapa liittää toimijoita toisiinsa. Tässä suhteessa tutkimus olisi hyötynyt hieman tarkemmasta käsitteellisestä rajauksesta. Jos verkko tarkoittaa tutkimuksessa samaa kuin internet, selkeyden vuoksi siinä olisi voinut puhua ainoastaan internetistä. Toisaalta monet tutkimuksen empiirisistä esimerkeistä liittyvät yksittäisiin internetin web-sivustoihin, mikä rajaa aineiston enemmänkin world wide webiin kuin koko internetiin. Myös verkon (net) ja verkoston (network) käsitteiden erojen tarkempi analysointi olisi voinut olla paikallaan, ja aiemman tutkimusaihetta koskevan diskurssin lyhyt esittely olisi antanut lukijalle paremmat lähtökohdat itse tutkimukseen paneutumiseen.

Tutkimuksen painopiste on tietokonevälitteisissä toimija-verkostoissa, joiden poliittista luonnetta hän analysoi mm. John Nelsonin poliittisten trooppien avulla. Lappalaisen mukaan ”verkko on läpeensä tropopoliittinen tila”, mutta tämä ”kybertila ei ole monoliittinen ja staattinen vaan monimuotoinen ja elävä yksikkö” (s. 42). Manuel Castellsin tapaan verkko on Lappalaisen tutkimuksessa informaation virtojen muodostama, mikä tekee verkosta staattisen tilan sijaan subjektiivisen, käyttäjänsä verkkotaidoista riippuvaisen kokemustilan. Tällöin keskeisiksi nousevat yksilön stra-

teginen asema verkossa sekä hänen yhteyksiensä määrä ja laatu muihin verkon jäseniin. Tässä suhteessa Lappalainen rajaa tutkimuksensa koskemaan jo valmiiksi verkkotaitoisia ihmisiä, joilla on sekä tarvittava tietotaito että riittävät sosiaaliset ja teknis-materiaaliset resurssit verkossa toimimiseen.

Verkossa tapahtuva poliittinen toiminta onkin tutkimuksen punainen lanka. Lappalainen lähestyy tätä teemaa kansalaisten verkkoaktiivisuuden näkökulmasta. Hänen mukaansa ”verkko on ennen muuta uusien kansalaisliikkeiden poliittisen toiminnan väline” (s. 12), ja eri puolilla maapalloa asuvat ihmiset voivat kommunikoida internetin välityksellä toistensa kanssa lähes reaaliaikaisesti ja ”saada aikaan toimintaa paikallisella, kansallisella ja kansainvälisellä tasolla” (s. 137). Jos internet tai verkko on kuitenkin vain poliittisen toiminnan väline, itse poliittinen toiminta ei tuoloin välttämättä lainkaan tapahdu internetissä. Tässä suhteessa aineistoa olisi voinut rajata väline–tila -dikotomian näkökulmasta siten, että tutkimuksessa olisi käsitelty joko itse internetissä tapahtuneita ns. haktivistien toimia (web-sivujen sabotaasit yms.) tai sitä, kuinka kansalaisaktivistit ympäri maailmaa ovat hyödyntäneet internetiä välineenä omien tavoitteidensa saavuttamisessa esimerkiksi erilaisten poliittisten ”offline-tapahtumien” organisoimisen yhteydessä. Tietenkin nämä kaksi tapaa toimia linkittyvät usein toisiinsa, mutta osaltaan tämä raja on ehkä tuottanut helpommin omaksuttavia tutkimustuloksia.

Yksi kysymys, jonka tutkimus herättää, on diskurssi ns. verkkokansalaisuudesta tai ”verkkolaisuudesta” (netizen). Lappalaisen analysoimat verkkoaktivistit ovat käytännön taitojensa puolesta kykeneviä toimimaan verkossa tavalla, joka johtaa heidän näkökulmastaan haluttuihin tuloksiin. Toisaalta mikäli verkkoaktivisti määrittellään verkon kontekstissa toimivaksi aktiiviseksi käyttäjäksi, sen perusteella ei välttämättä voida vetää mitään johtopäätöksiä käyttäjän poliittisesta ”offline-aktiivisuudesta”. Aktiivinen verkon käyttäjä ei välttämättä ole traditionaalisessa mielessä poliittinen aktivisti verkon ulkopuolella. Lappalaisen tutkimuksessa käsittelemät aktivistit ovat valmiita toimimaan sekä verkossa että sen ulkopuolella, mutta jos verkko käsitetään internetiksi, tämä ei silloin tee heistä leimallisesti verkkoaktivisteja vaan kaikilla tasoilla – myös verkossa – aktiivisia toimijoita, joille verkko on yksi uusi lisäkenttä henkilökohtaisen poliittisen voimistumisen pelissä.

Lappalainen nostaa poliittista kokemusta analysoidessaan esiin amerikkalaisen John Deweyn ja hänen teoriansa toiminnasta. Dewey korostaa kokemuksen ja kokeellisuuden merkitystä ihmisen toiminnassa. Kokemuksen kautta ihminen voi saavuttaa ”muistivarannon”, jota hän voi hyödyntää uuden, kokeellisen toiminnan aloittamisessa (s. 21). Kokeneella poliittisella toimijalla on siis ajan mittaan kerittyneitä taitoja, joita hän voi soveltaa myös uutta etsivässä kokeellisessa toiminnassa, jonka ohjenuorina toimivat entisen skenaarion toistamisen sijaan erilaiset ”johtolangat” mahdollisesta tulevasta asiaintilasta.

Deweylle toiminta on parhaimmillaan nimenomaan suunnattua toimintaa, missä ”toimijat ottavat selvää edellytyksistä, tarkkailevat seuraussuhteita sekä laativat ja toteut-

tavat suunnitelmat tällä perusteella (s. 23). Tämäkaltainen säätelevä toiminta ei kuitenkaan tarkoita ennalta varmaa lopputulosta jollekin intentiolle, vaan ”tietoa sen mahdollisesti tuottamasta suuremmasta turvallisuudesta” (s. 24). Kysymys on siis ensisijaisesti poliittisesta arviointikyvystä yksittäisissä ja ainutlaatuisissa tilanteissa.

Tutkimuksessa todetaan myös, että ”verkolla on sellaisia ominaisuuksia, jotka siirtävät rationalistisen, ohjelmoidun ja suunnitelmallisen poliittisen toiminnan lopullisesti menneisyyteen” (s. 140). Voikin kysyä, onko verkko toimintatila ja välineenä niin nopea, että Deweyn kuvaamalle ”tarkoitukselliselle toiminnalle” – arvostelmien muodostamiselle, toiminnan mahdollisten seurauksien tarkemmalta analysoinnille ja spesifien toimintasuunnitelmien laatimiseksi – ei enää jää aikaa, ja toiminta muuttuu itsetarkoitukseksi ja ritualistiseksi? Useinhan verkossa tapahtuva toiminta on käytännössä enemmänkin Deweyn kritisoidua ”as you go-toimintaa”, missä esimerkiksi valtion uutta palkkausjärjestelmää käsittelevään www-keskusteluryhmään tutustuva käyttäjä lukee pikaisesti vain muutaman edellisen viestin ja kommentoi niitä sen sijaan, että hän lukisi läpi koko kymmenien tai satojen viestien ketjun ja muodostaisi mielipiteensä sen perusteella. Tässä suhteessa verkon toimintakulttuuri ei poikkea esimerkiksi lehtien yleisönosastokirjoittelusta, missä pitkäänkin jatkunutta keskustelua kommentoidaan yleensä vain edellisen kirjoituksen kautta.

Verkon käyttäminen on useimmiten kokemus, missä käyttäjä istuu yksin tietokoneensa ääressä, ja käyttäjällä oletetaan olevan täysi päättäväisyyttä sen suhteen, miten hän verkkoa käyttää. Kuten Lappalainen toteaa, monet ”valtavirrasta poikkeavat poliittiset toimijat eivät voisi olla olemassa nykyisissä muodoissaan ilman verkkoa” (s. 30). Tämän saman voisi tosin sanoa pätevä myös niihin poliittisiin toimijoihin, jotka kuuluvat tuohon valtavirtaan. Esimerkiksi Erkki Tuomiojan henkilökohtaisilla kotisivuillaan esittämät kannanotot ovat usein ylittäneet uutiskynnyksen ja herättäneet samalla keskustelua siitä, voiko ministerinä toimiva poliitikko esittää hallituksen virallisesta linjasta poikkeavia, henkilökohtaisiksi katsottuja kannanottoja verkossa.

Verkkokeskusteluista tulee helposti osa muuta julkista keskustelua, mikä tietyllä tavalla poistaa verkolta sen oman erillisyyden. Toistaiseksi verkossa on vallinnut lähes täysi sananvapaus, mutta tämä on pitkälti johtunut siitä, että verkon toimintakulttuuri perustuu nimettömään kirjoitteluun. Jos verkon käyttäjä kirjoittaa omalla nimellään, häntä voidaan syyttää oikeudessa verkkokirjoituksen perusteella jumalanpilkasta siinä missä Hannu Salamaakin aikanaan Juhannustanssit-romaanistaan.

Tutkimuksen otsikko *Verkolla valtaa* on kiehtovan moniselitteinen: voiko käyttäjä hankkia verkon avulla tai sen kautta valtaa, vai onko todellinen valta sittenkin verkolla? 1970- ja 1980-lukujen tietoyhteiskuntatutkimusten yhteisöllisen päätöksenteon retoriikka muuttui www-muotoisen internetin yleistymisen myötä 1990-luvulla enemmänkin keskusteluksi verkon mahdollistamasta verkkotaitoisten yksilöiden valinnanvapaudesta. Vuosituhannen alun tietoverk-

koja koskevan keskustelun yksi keskeisistä teemoista on ollut tietoturva ja verkossa tapahtuvan datasiirron ja kommunikaation entistä tarkempi kontrollointi. Verkolla voikin sanoa olevan yhä kasvavassa määrin ”portinvartijoita” tai sitä kontrolloivia tahoja. Esimerkiksi world wide webia ja siellä tapahtuvaa toimintaa ollaan punomassa yhä tiukemmin kansallisen ja kansainvälisen tekijänoikeus- ym. lainsäädännön piiriin, vaikka world wide webin alkuajojen pioneerit kuten John Perry Barlow ovatkin vastustaneet tätä voimakkaasti.

Lappalaisen mukaan verkon käyttäminen vahvistaa ”ihmisten mahdollisuutta toimia mitä moninaisimmilla ja yllättävimmillä tavoilla” (s. 63). Internetin tapauksessa kaikki näistä toimintatavoista eivät aina tähtää aktiivisen kansalaisen toiminnan julkiseksi tekemiseen. Esimerkiksi internetin ns. vertaisverkkojen (P2P, peer-to-peer network) toiminta perustuu anonyymeihin toimijoihin, jotka lataavat toisiltaan usein tekijänoikeuslakien vastaisesti esimerkiksi musiikkia tai elokuvia. Lainsäätäjän näkökulmasta tämä on ongelmallista, koska mitään keskuspaikkaa laittomalle materiaalille ei ole, ja kahdenkeskinen käyttäjien välinen kommunikaatio verkossa on puolestaan lain suojeluksessa. Julkisen tilan sijaan P2P-verkot rakentuvat yksityisen oikoksen suojissa. Tämän anonyymiteetin turvin verkon valtaisaa kuva-, ääni- ja filmigalleriaa selaava käyttäjä saa tilaisuuden, joka on tehnyt monista lain silmissä varkaan.

Myös verkossa tapahtuvaa, perinteisessä mielessä vuorovaikutteiseksi katsottua toimintaa leimaa anonyymiys. Useimmat www-keskusteluryhmät toimivat ylläpitäjiään (moderator) myöten nimimerkkien pohjalta, ja monissa tapauksissa tähän jopa kehoitetaan sivustojen käyttösäännöissä. Verkon anonyymiydessä on kyse myös Lappalaisen korostamasta toiminnan tyliulottuvuudesta: verkossa anonyymiys on vallitseva tyyli tai ”netiketti”, ja muu voidaan joissakin tapauksessa tulkita jopa etikettivirheeksi. Käyttäjän verkossa tapahtuva itsensä valtaistaminen (empowerment) ei siis ole välttämättä subjektin valtaistumista ainakaan, jos kriteeriksi otetaan arendtilainen yksilön julkinen muiden arvioima poliittinen toiminta poliiksessa. Esimerkiksi vertaisverkoissa verkko on anonyymeistä käyttäjistä koostuva väline, joka välineellistää samalla jokaisen jäsenensä, koska yksittäinen käyttäjä on anonyymin verkko-yhteisön näkökulmasta olemassa heidän käyttötartpeitaan varten.

Lappalainen määrittelee tutkimuksessaan itsensä valtaistamisen verkon antamaksi mahdollisuudeksi ”marginaaliin jääneille kansalaisille saada äänensä kuuluviin” (s. 53). Kuitenkaan ne verkkotaitoiset aktivistit, joiden valtaistumista tutkimus ensisijaisesti käsittelee, eivät välttämättä täytä marginaaliin jääneiden kansalaisten kriteeriä ainakaan verkon kontekstissa. Paremminkin he ovat toimintaresursein taan www-muotoisen internetin ”verkkoliittä”. Toisaalta ajatus verkon omaehtoisesta ja itsenäisestä hyödyntämisestä pitää sisällään myös sen mahdollisuuden, ettei verkkoa ole niin halutessaan välttämätöntä käyttää. Voikin kysyä, onko verkko mahdollisuuden sijaan pakko? Kuinka välttämätöntä pääsy tai osallisuus verkkoon on itsensä valtaistamiselle nyky-yhteiskunnassa? Manuel Castells pitää

verkkoon osallistumisen ”sopimuksen” allekirjoittamisen hintana sitä, että osallistuja joutuu omaksuma verkon sisäisen logiikan, kielenkäytön ja yleiset toimintasäännöt. Verkon käyttäjien keskinäiset erot tulevat siis esiin siinä, kuinka hyvin he kykenevät sopeutumaan verkkoon toimintaympäristönä. Ehkäpä tulevaisuudessa saatetaan jopa kirjoittaa verkkopolitiikoinnin taidon oppaita?

Pertti Lappalainen ei ole pelännyt tarttua kirjassaan vaikeaan tutkimusaiheeseen, johon hän on valinnut poikkiteellisen, sekä kirjoittajaltaan että lukijaltaan paljon vaativan lähestymistavan. *Verkolla valtaa* ei tyydy vain dokumentoimaan ja kommentoimaan jo olemassa olevaa verkkodiskurssia, vaan se lähtee rohkeasti etsimään uutta. Tutkimus jättää ilmeisen tarkoituksellisesti monia kysymyksiä avoimeksi, mikä on hedelmällinen lähtökohta verkkoa koskevan jatkotutkimuksen entistä syvällisemmälle toteuttamiselle. Verkon politiikka pitää sisällään paljon muutakin kuin vaalikoneita tai poliitikkojen ja puolueiden www-sivuja, ja tämän Lappalaisen tutkimus osoittaa mainiosti.

JARI PELTOLA